

**«ПАЛЕСКІЯ АФІНЫ»
МІХАЛА КАЗІМІРА АГІНСКАГА**

**В. П. ПРАКАПЦОВА,
доктар мастацтвазнаўства, прафесар,
загадчык кафедры беларускай
і сусветнай мастацкай культуры
БДУ культуры**

Прадстаўнік старажытнага магнацкага роду М.К.Агінскі (1728—1800) займаўся вялікай асветніцка-мецэнацкай дзейнасцю. Сам ён быў таленавітым чалавекам: пісаў вершы, аповесці, маляваў, сачыняў музычныя творы,

іграў на кларнеце, скрыпцы, арфе і клавікордах. Свае творчыя здольнасці ён развіваў у Парыжы, калі наведаў яго ў 1750 г. Яго таленту надзвычай высокую ацэнку даў Д.Дзідро, які на працягу трох гадзін слухаў ігру на арфе маладога М.К.Агінскага. Ёсць меркаванне, што менавіта М.К.Агінскі вынайшаў падножку для арфы, якую пазней удасканаліў Эрард. М.К.Агінскі таксама напісаў пра гэты інструмент артыкул у першае выданне знакамітай «Французскай энцыклапедыі». Яго музычна-выканальніцкія здольнасці дасягалі высокай тэхнічнай дасканаласці, амаль штодзённа ён іграў ці то першую скрыпку, ці то сольныя канцэртны ў суправаджэнні свайго аркестра. Аб трывалай любові М.К.Агінскага да скрыпкі сведчыць яго багатая калекцыя гэтых інструментаў, зробленых знакамітымі майстрамі, у тым ліку Амаці і Страдывары, хаця ў маёнтку ўтрымліваліся і свае майстры, што выраблялі скрыпкі, пераважна немцы — Штайнер, Клоц, Гёблер. Пры сваім двары ў Слоніме кампазітар стварыў у 1765 г. вядомыя капэлу і оперны тэатр, дзе і выконваліся яго оперы «Зменены філосаф» (1771), «Елісейскія палі» (1788), «Сілы свету», «Становішча саслоўяў» (1784).

Славутасцю «Палескіх Афін», як называлі рэзідэнцыю М.К.Агінскага ў Слоніме, стаў пабудаваны ім канал паміж рэкамі Шчарай і Ясельдай (будаўніцтва пачалося ў 1770 г., а завяршылася толькі ў 1799 г.). Агінскі канал (так яго сталі называць) ляжаў сярод топкіх балот, быў не шырокі, але даволі зручны для суднаходства, асабліва вясною, бо па берагах канала можна было праехаць толькі ў сухі час года. Канал праходзіў праз некалькі азёраў, якія мелі незвычайныя прыродныя асаблівасці: возера Вулькі мела роўную круглую форму з вярсту ў дыяметры, вызначалася глыбінёй, што было рэдкай з'явай для балотных азёр; возера Вы-

ганаўскае ўвогуле на 5—15 вёрстаў было недасяжнае па сухапутным шляху, да яго на конях пад'язджалі толькі зімой. Уся мясцовасць вакол азёраў была пакрыта топкімі тарфянымі балотамі, якія зараслі нізкай лазой, дробналесем. Такім чынам, Агінскі канал з'яўляўся важным гаспадарчым шляхам, які звязваў паміж сабой азёры, рэкі і населеныя пункты.

Канал выкарыстоўваўся і для тэатральных паказаў. Адным з варыянтаў тэатра быў «плавальны», які дазваляў ставіць летнія тэатральныя спектаклі на канале, што, канешне, выклікала вялікае здзіўленне ў сучаснікаў. Спектаклі ставіліся на сцэне-караблі, які плыў па канале. Магчымасці канала выкарыстоўваліся і ў стацыянарным тэатры так звананага «операўза». Яго будаўніцтва распачалося ў канцы 1770-х гадоў, калі ўзрастаючая інтэнсіўнасць тэатральнага жыцця ўжо не магла быць задаволена толькі пяціаконнай «танцавальнай залай», якую часта называлі і «канцэртнай», дзе былі пабудаваны спецыяльныя мураваныя хоры для капэлы. «Оперны тэатр» быў пабудаваны ля рэчкі, паводле плана вядомага італьянскага архітэктара і дэкаратара Іначэнца Мараніна.

Гэты тэатр уяўляў сабой вялікае мураванае збудаванне, пакрытае чарапіцай, на пярэднім фасадзе якога былі размешчаны вялікія двухстворкавыя дзверы. У зале вакол партэра размяшчаліся два ярусы ложаў, у кожнай з якіх былі паркетная падлога і камін. Асвятляўся будынак раскошнай крышталёвай люстрай.

Канструкцыя сцэны ў тэатры была незвычайная, што вызначалася магчымасцямі, якія забяспечвалі наяўнасць канала і складанае тэхнічнае абсталяванне. Сцэна была падзелена напалову. На авансцэне выступалі актёры, а на заднім плане па сапраўднай вадзе плавалі лодкі і караблі. Запаўненне сцэны вадой здзяйснялася праз складаную сістэму труб, якая яднала падмосткі з сажалкай. Зыходзячы з патрэб зместу п'есы, водная частка сцэны хутка пакрывалася тоўстымі шчытамі, па якіх ужо магла скакаць кавалерыя. Асновай складанага механізма, які забяспечваў перамену сцэнічнага абсталявання, з'яўляўся магутны драўляны калаўрот, які быў вядомы ў прыдворных тэатрах Заходняй Еўропы. На сцэне былі зроблены таксама два фантаны.

Для падрыхтоўкі выканаўцаў існавалі спецыяльныя музычная і балетная школы, пэўная сістэма навучання мастакоў. Музычная школа пачала дзейнічаць раней 1779 г. і спыніла сваё існаванне ў 1793 г. У школе выкладаў Дамінік Грабенбаўэр, у абавязкі якога

ўваходзіла арганізацыя «школы пільнага навучання ігры на клавікордзе». У школе меліся самыя розныя музычныя інструменты — клавесін, некалькі фартэпіяна, лютня, спінет, віёла, 21 скрыпка, альты, квартвіёлы, басэтлі, валторны, 4 габоі, трубы, фагот, паштовыя ражкі, літаўры, папярочныя флейты, 13 кларнетаў. Верагодна, што з названых упамінаецца «кларнет у вышэйшай ступені, інструмент для віртуозаў», на якім іграў сам гетман М.К.Агінскі. За высокія выканальніцкія якасці М.К.Агінскага нават празвалі «гетманам-кларнетам». Увогуле колькасць музычных інструментаў складала 106 адзінак. Для іх настройкі і рамонту ўтрымліваўся спецыяльны майстар Станіслаў Сакальніцкі. Капельмайстрамі капэлы з'яўляліся Аляксандр Данэсі, Мейзнэр, Юзаф Паўлі, Антон Баўэр. Дачка Д. Грабенбаўэра Ева, а таксама Ганна Давіа дэ Бернучы давалі ўрокі спеваў. Важна, што спевакоў тут навучалі і італьянскай мове, якую разам з настаўнікам М. Нікалоза выкладаў вяланчэліст і кампазітар Кормер Кіпрыяні, які некаторы час служыў і ў А.Сапегі ў Ружанах. Аперны рэпертуар складаўся з лепшых твораў сусветнай музычнай літаратуры. Гэта былі оперы Дж. Паізіела, Э. Дуні, А. Грэтры, П. Мансіні, А. Сакіні, П.Гульельмі, К. Глюка і інш.

У 1777 г. М.К.Агінскім была адкрыта балетная школа — «Дэпартамент балетных дзяцей», якая праіснавала да 1792 г. Узначаліў гэтую ўстанову Ноак. Колькасць вучняў перавышала 30 чалавек. Выхаваннем іх таксама займаліся балетмайстар і кампазітар Фелічэ Марыні, ураджэнец Венецыі, які стварыў шэраг балетных партытур, а таксама вядомы характарны танцоўшчык і балетмайстар Францішак Шлянцоўскі, вучань Ж.Ж. Навера. Акрамя танцаў, дзяцей вучылі чытанню і пісьму, для чаго набываліся папера і пісьмовыя прылады. Балетная школа мела ўласнага гувернёра, сваю цырульню, а таксама кухарку, прыбіральшчыцу і прачку. Для навучэнцаў купляліся адзенне і туалетныя рэчы: пудра, памада, грабяні са слановай косткі, шпількі для косаў. Танцоўшчыкі і танцоўшчыцы жылі ў асобных, спецыяльна пабудаваных для іх невялікіх дамах, дзе былі і спецыяльныя залы, прызначаныя для заняткаў.

У капэлах беларускіх магнатаў выконваліся сачыненні многіх выдатных заходнееўрапейскіх кампазітараў. Сярод вядомых, зраз ужо класічных імёнаў — Йозэф Гайдн, творы якога часта гучалі на беларускай зямлі. У Беларусі адбылася і адна з першых прэм'ер яго араторыі «Сатварэнне свету». Міхал Казімір Агінскі,

сябра Й. Гайдна, згодна легендзе, натхніў яго стварыць гэты буйны твор і ў Слоніме прагучала прэм'ернае выкананне. Дарэчы, трэба сказаць, што творы Й. Гайдна — некалькі сімфоній, уверцюра — меліся ў нотных выданнях, аб чым сведчыць інвентарны спіс, і выконваліся Слонімскай капэлай. Й. Гайдн быў адзіным прадстаўніком Венскай класічнай школы, творы якога гучалі ў Слоніме. Большасць партытур, якія былі сабраны М.К.Агінскім, сведчаць аб больш трывалай яго зацікаўленасці творами кампазітараў-папярэднікаў Венскай класічнай школы — прадстаўнікоў так званай Мангеймскай школы. Асноўнае месца сярод іх займаюць глава і кіраўнік Мангеймскай капэлы Ян Стаміц, а таксама Айхнер, Таэскі, Фільц, Ванхаль, Крамер, Бакерыні і інш.

Віртуознае выкананне Мангеймскай капэлы (яе нават называлі «арміяй генералаў»), эмацыянальная выразнасць (асобны мангеймскія манеры), дынамічны стыль выканання (мангеймскія ўздыхі) былі вельмі блізкія духоўным і творчым памкненням М.К.Агінскага — чалавека, які па сваіх густах больш набліжаўся да экспрэсіўнай стылістыкі барока, чым да строгай венскай класікі.

Слоніmsкі тэатр стаў прыкладам дасканала абсталяванага познебарочнага тэатра, дзе меўся барочны сцэнічны механізм, які дазваляў паказваць цэлыя эпизоды бітваў на сушы ці на моры. Па сваім тэхнічным забеспячэнні ён пераўзыходзіў Нацыянальны тэатр у Мангейме і параўноўваўся з Венскім.

«Плавальны тэатр» і слаўтая капэла М.К.Агінскага, якая па сваім ўзроўні не саступала ўзорнай еўрапейскай Мангеймскай капэле, патрабавалі вялікай колькасці музыкантаў, вакалістаў, артыстаў балета, мастакоў-дэкаратараў, бутафораў, кіраўнікоў сцэнічнай машынерыі. Падчас свайго росквіту (каля 1780 г.) капэла налічвала больш за 50 музыкантаў. Усе канцэртна-тэатральныя паказы абслугоўваліся слоніmsкімі артыстамі, музыкантамі і мастакамі.